

مجله‌ی علمی پژوهشی «پژوهش‌های برنامه‌ی درسی»
انجمن مطالعات برنامه‌ی درسی ایران
دوره‌ی هفتم، شماره‌ی دوم، پیاپی ۱۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۶
صفحه‌های ۱۵-۴۲

طراحی و اعتباریابی چارچوب برنامه درسی آموزش پدافند غیرعامل دوره‌ی متوسطه‌ی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران

رحمت‌اله مرزوقی*، رضا ناصری جهرمی**، مهدی کرباسیان***، جعفر ترک زاده****، مهدی
محمدی*****

چکیده

هدف پژوهش حاضر، طراحی و اعتباریابی چارچوب برنامه درسی آموزش پدافند غیرعامل دوره‌ی متوسطه‌ی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران بود. این پژوهش جزء پژوهش‌های ترکیبی، از نوع اکتشافی متوالی و مدل ایزارسازی بود که در دو مرحله‌ی کیفی و کمی اجرا شد. بخش کیفی با استفاده از روش مطالعه‌ی موردی کیفی و بخش کمی با استفاده از روش توصیفی پیمایشی انجام گردید. مشارکت‌کنندگان در بخش کیفی، خبرگان و جامعه‌ی آماری در بخش کمی دبیران آمادگی دفاعی شیراز بود. با استفاده از تکنیک نمونه‌گیری گلوله برفی و اشباع نظری، با آگاهی‌دهندگان مصاحبه به‌عمل آمد. چارچوب برنامه درسی آموزش پدافند غیرعامل در عناصر اهداف، محتوا، نقش مربی، نقش مربی، روش‌های آموزش، ارزشیابی، مواد آموزشی، مکان و زمان آموزش ارائه و مشخص گردید که از روایی و پایایی قابل قبول برخوردار می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: چارچوب برنامه درسی، دوره‌ی متوسطه، پدافند غیرعامل.

* استاد دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شیراز، نویسنده مسؤل، rmarzoghi@yahoo.com

** دکتری برنامه‌ریزی درسی دانشگاه شیراز dr_naseri@hotmail.com

*** دانشیار، عضو هیأت علمی دانشکده مهندسی صنایع دانشگاه صنعتی مالک اشتر mkarbasian@yahoo.com

**** دانشیار، عضو هیأت علمی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شیراز djt3779@gmail.com

***** دانشیار، عضو هیأت علمی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شیراز m48r52@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۹۵/۰۹/۰۱

تاریخ دریافت مقاله نهایی: ۹۵/۰۸/۰۲

تاریخ دریافت مقاله: ۹۴/۰۴/۰۳

مقدمه

پدافند غیرعامل^۱ با مفهوم کلی دفاع بدون استفاده از سلاح و درگیری مستقیم در برابر تهاجم، سابقه‌ی طولانی در تاریخ بشری و به قدمت حیات آدمی دارد.

از نظر لغت‌شناسی، واژه‌ی پدافند از دو جزء «پد» و «آفند» تشکیل شده است. «پاد» یا «پد» پیشوندی است که به معنای ضد، متضاد، پی و دنبال می‌باشد و هرگاه قبل از واژه‌ای قرار گیرد، معنای آن واژه را معکوس می‌نماید. واژه‌ی «آفند» نیز به مفهوم جنگ، جدال، پیکار و دشمنی است (خوش‌عمل، ۱۳۹۱). زیاری (۱۳۸۸) پدافند را بر دو نوع عامل و غیرعامل معرفی می‌نماید. به نظر وی، پدافند غیرعامل به کارگیری اقدامات آفندی و تهاجمی با هدف ممانعت از پیشروی دشمن است. به عبارت دیگر دفاع عامل، به کارگیری هر نوع سلاح و جنگ‌افزار به منظور کاهش یا ختنی نمودن آثار حملات و تهدیدهای دشمن است؛ در حالی که پدافند غیرعامل به کاربردن روش‌هایی است که آثار زیان‌های ناشی از اقدامات دشمن بکاهد یا آن را به حداقل برساند.

در واقع پدافند غیرعامل به مجموعه اقداماتی اطلاق می‌گردد که مستلزم به کارگیری جنگ افزار نبوده و با اجرای آن می‌توان از وارد شدن خسارات مالی به تجهیزات و تأسیسات حیاتی و حساس نظامی و غیرنظامی و تلفات انسانی جلوگیری نموده و یا میزان این خسارات و تلفات را به حداقل ممکن کاهش داد (موحدی‌نیا، ۱۳۸۶). دوست محمدیان (۱۳۹۱) پدافند غیرعامل را به معنای دفاع بدون به کارگیری تجهیزات نظامی می‌داند که در عرصه‌ی مدیریت بحران ناشی از جنگ، در تسهیل مدیریت و پایداری زیرساخت‌ها نقش اساسی دارد. هم‌چنین پدافند غیرعامل به عنوان مجموعه اقداماتی که صرف‌نظر از منشاء تهدیدات، سبب حفاظت از اشیاء و پدیده‌های موجود نیز می‌گردد، تعریف شده است (لویتن و هاسکین^۲، ۲۰۱۱؛ لویتن، هاسکین و بن‌هایم^۳، ۲۰۱۱). بنابراین رویکرد پدافند غیرعامل، پیشگیرانه به جای مدیریت آتش می‌باشد (گروال^۴، ۲۰۱۴). هم‌چنین دفاع غیرعامل در مقایسه با دو عنصر تهاجم و دفاع عامل، مخارج و هزینه‌های کم‌تری دارد و از نظر اخلاقی،

۱- passive defense

۳- Levitin, Husken & Ben-Haim

۲- Levitin & Husken

۴- Grewal

بشردوستانه و سیاسی، مفهومی صلح دوستانه تر دارد (چادرتون^۱، ۲۰۱۵). نیل به دفاع غیرعامل در مقایسه با دفاع عامل، ساده و سهل الوصول تر و با سیاست خودکفایی و عدم وابستگی و استقلال کشورها موافق تر است (اسکندری، ۱۳۸۹).

بررسی جنگ‌های گذشته و معاصر، نشان می‌دهد که پدافند عامل در حال حاضر نمی‌تواند به تنهایی در مقابل جنگ‌افزارهای مدرن، هوشمند و مخرب مانند مهمات نظامی شیمیایی، میکروبی، هسته‌ای و نظایر این‌ها کارایی کامل داشته باشد. بنابراین پدافند غیرعامل به‌عنوان بخشی از اقدامات دفاعی یکی از اولویت‌های امنیتی کشور بوده و با توجه به تهدیدات بالقوه که امنیت ملی، استقلال و تمامیت ارضی کشورمان را نشانه گرفته است، ضرورت دفاع کاملاً مشهود می‌باشد (جباری انصاری، ۱۳۹۱). از سوی دیگر؛ با توجه به این‌که تضمین امنیت و آسایش ملت‌ها، همواره از بزرگ‌ترین دغدغه‌های حکومت‌ها بوده، لذا ضرورت پرداخت به این موضوع در هزاره‌ای که دشمن با استفاده از تمام امکانات ممکن، مترصد تجاوز و رخنه به منظور پیشبرد اهداف خود می‌باشد، امری کاملاً ضروری و لازم است.

با توجه به اهمیت موضوع؛ در جمهوری اسلامی ایران و در بخش تعلیم و تربیت عمومی، بر اساس مصوبه‌ی سال ۱۳۹۱ هیأت وزیران آموزش‌های نظری و عملی مرتبط با پدافند و پدافند غیرعامل به‌عنوان درس آمادگی دفاعی و به شکل اجباری در دوره‌های اول و دوم متوسطه ارائه می‌شود. در دوره‌ی اول حداقل دو ساعت در هفته به‌صورت نظری و یک روز در سال به‌صورت اردوی عملی و در دوره دوم حداقل سه ساعت در هفته به‌صورت نظری و سه روز در سال به‌صورت عملی برگزار می‌شود. در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، پدافند غیرعامل با رویکرد کلی دفاع به‌عنوان یکی از مفاهیم اجتماعی حیات طیبه معرفی شده که در کنار سایر مفاهیم دیگر، در زمره خصوصیات جامعه‌ی مطلوب اسلامی یعنی جامعه‌ی صالح قرار گرفته است (سند تحول بنیادین نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰). در نقشه‌ی جامع علمی کشور که در آن چشم‌انداز و راهبردهای علم و فناوری در سطوح کلان و عملیاتی تر نظیر برنامه‌های پنج‌ساله‌ی توسعه‌ی کشور ترسیم شده، موضوع پدافند غیرعامل جزء اولویت‌های اساسی علم و

فناوری مطرح شده است.

برنامه درسی ملی نیز اشاره‌ای به این موضوع داشته است. در این سند، پدافند غیرعامل به عنوان یکی از قلمروهای حوزه تربیت و یادگیری آداب و مهارت‌های زندگی و بنیان خانواده مطرح شده است (برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران). به زعم آیزنر (۲۰۰۲) برنامه‌ی درسی یک مدرسه یا یک کلاس درس را می‌توان مجموعه‌ای از وقایع از قبل پیش‌بینی شده دانست که به قصد دستیابی به نتایج آموزشی - تربیتی، برای یک یا بیش از یک دانش‌آموز در نظر گرفته شده‌اند. درباره تعداد و تنوع عناصر برنامه درسی اتفاق نظر چندانی میان متخصصان و صاحب‌نظران برنامه درسی وجود ندارد و هریک تعداد خاصی از عناصر را برای برنامه درسی ارائه کرده‌اند، به گونه‌ای که دامنه‌ی وسیعی را، از یک تا ۳۳ عنصر در بر می‌گیرد (مرزوقی، زیرچاپ). یکی از معروف‌ترین برداشتها از عناصر برنامه درسی طبقه‌بندی نه‌گانه کلاین (۱۹۹۱) است که شامل عناصر زیر می‌باشد:

هدف^۳: مقاصد برنامه درسی به شکل غایت‌ها و اهداف بیان می‌شوند و بیانگر کلی مقاصد هستند. محتوا^۴: منظور از محتوای برنامه درسی متون کتاب‌های درسی و سایر منابع و مواد آموزشی است که انتظار می‌رود فراگیر با مطالعه آن خلاً یادگیری خود را پر کند (دوگال، تامپسون، فالکرز، تینگ و نان^۵، ۲۰۱۴) و به این وسیله به اهداف آموزش از پیش تعیین شده نایل آید (صفری و مرزوقی، ۱۳۹۰). مواد و منابع آموزشی^۶: مجموعه‌ای از مواد یا موقعیت‌ها که به منظور قادر ساختن فراگیرنده به یادگیری تولید می‌گردد (کلمنتز و ساراما^۷، ۲۰۱۴) می‌باشد. فعالیت‌های یادگیری فراگیرندگان^۸: اشاره به درگیری فراگیرندگان در امر یادگیری دارد که منجر به کسب تجربیات یادگیری خواهد شد؛ هر چقدر سطح درگیری بیشتر باشد به همان نسبت تجربیات یادگیری عمیق‌تر خواهد بود (ظهرونند، کیامنش، خسروی و اخوان تفتی، ۱۳۸۹).

راهبردهای یاددهی - یادگیری^۹: مجموعه‌ای از روش‌های آموزشی هستند که مربی برای رسیدن

۱- Eisner

۲- Klein

۳- objectives

۴- content

۵- Dougall, Thonpson, Faulks, Ting & Nunn

۶- instructional materials and resources

۷- Clements & Sarama

۸- learner learning activities

۹- teaching learning methods

به اهداف یادگیری از آن‌ها استفاده می‌کند (ابراهیم کافوری، ملکی و خسروی، ۱۳۹۴). در واقع فراهم آوردن شرایطی است که در آن یادگیری اتفاق بیفتد (صفری و مرزوقی، ۱۳۹۰). ارزشیابی^۱: فرآیندی برای پژوهش جهت بهبود ماهیت برنامه درسی، رویه‌های اجرایی و روش‌های آموزشی می‌باشد که بر یادگیری و رفتار فراگیران اثر می‌گذارد (سانچز و راس^۲، ۲۰۱۲؛ ژائو، ژائو و تان^۳، ۲۰۱۳؛ لوکاس، چادهری، راش، رانینگر و گرینبرگ^۴، ۲۰۱۴). گروه‌بندی یادگیرندگان^۵: این عنصر به گروه‌های داخل کلاس اشاره دارد. کار گروهی سبب می‌شود تا یادگیرنده مسئولیت‌پذیری بیش‌تری نسبت به یادگیری عهده‌دار شود و به‌ویژه برای دانش‌آموزانی که پیشرفت تحصیلی ضعیفی دارند سبب خواهد شد تا در موفقیت گروهی سهیم شده و احساس خوداثربخشی و مؤثر بودن را تجربه کنند (بروفی^۶، ۱۹۹۸).

زمان^۷: چارچوب زمانی که در آن محتوا به همراه شیوه‌ها و مواد آموزشی مربوطه ارائه می‌شود (کالینز^۸، ۲۰۰۸) و فضای آموزش^۹: که در واقع همان محیطی است که کلیه فرآیندهای یاددهی-یادگیری در درون آن انجام می‌پذیرد و این فرآیندها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. فضای آموزشی باید موجب تحریک یادگیرندگان و ایجاد انگیزه در آنان شود و از فعالیت‌های یادگیری، حمایت و آن را تسهیل کند تا این‌که معلم بتواند طرح درس را به‌خوبی اجرا کند (وولفولک^{۱۰}، ۲۰۰۱). پژوهش حاضر نیز بر آن است تا با استفاده از این طبقه‌بندی و با رویکرد باز ساختارسازی^{۱۱} (کرسول و پلانوکلاک^{۱۲}، ۲۰۱۱) به طراحی چارچوب برنامه درسی آموزش پدافند غیرعامل بپردازد. برنامه درسی به‌عنوان قلب جریان آموزشی در نظام تعلیم و تربیت، در توفیق یا شکست آموزش‌های ارائه شده نقش کلیدی و بسیار تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌نماید. از سوی دیگر، تنوع حوزه‌های پدافند غیرعامل و لزوم تسلط بر آن‌ها نظام‌های تعلیم و تربیت را ناگزیر از برنامه‌ریزی و

۱- evaluation

۲- Sanchez & Ross

۳- Zhao, Zhao & Tan

۴- Lucas, Choudhri, Roche, Ranniger & Greenberg

۵- learners grouping

۶- Brophy

۷- instructional time

۸- Collins

۹- instructional space

۱۰- Woolfolk

۱۱- recontextualization

۱۲- Creswell & Plano Clark

اجرای دوره‌های آموزشی می‌نماید. از آن‌جا که پایه‌گذاری نظام‌های آموزشی اثربخش و کارآمد نیازمند اندیشه‌های جدید و روش‌های نوین است لذا پاسخ به پرسش‌هایی نظیر چه اهداف و محتوایی باید در برنامه درسی آموزش پدافند غیرعامل گنجانده شود، چگونگی تلفیق نظر و عمل و این‌که چه مواد آموزشی مورد نیاز است؟ فراگیرندگان چه کسانی باشند و چه جایگاه و نقشی در برنامه درسی مذکور خواهند داشت؟ برنامه‌ریزان امور آموزشی را بر آن می‌دارد تا به منظور هم‌گام شدن با تحولات و پیشرفت‌های جدید بالاخص در عرصه‌ی دفاعی به جست‌وجو بپردازند. از سوی دیگر، در نظام تعلیم و تربیت عمومی کشور، آموزش پدافند غیرعامل به‌عنوان فصلی از یک کتاب، آن هم تنها در یک مقطع تحصیلی ارائه شده که هرچند شامل مباحث مفیدی است، اما بسط و گسترش موضوعات و لزوم تدوین برنامه درسی جهت مقاطع دیگر، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. با در نظر گرفتن هجمه‌ی فرهنگی و جنگ روانی دشمن بر علیه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران که در درجه‌ی اول دانش‌آموزان را به‌عنوان آینده‌سازان و مالکان آینده این سرزمین، هدف قرار داده است، ایجاب می‌نماید تا با توجه به اسناد بالادستی، الزامات اساسی پدافند غیرعامل، متناسب با ویژگی‌ها، خصوصیات و شرایط خاص نوجوانی، برنامه درسی آموزشی مجزایی در این حوزه تدوین نمود. لذا پژوهش حاضر در نظر دارد با مطالعه و بررسی اصول و مبانی آموزش پدافند غیرعامل، رویکردهای آموزشی حاکم بر آن، به طراحی و اعتباریابی چارچوب برنامه درسی آموزش پدافند غیرعامل دوره‌ی متوسطه آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران بپردازد. بر این اساس سؤالات زیر مطرح و پیگیری شده‌اند:

سؤال اول: چارچوب برنامه درسی آموزش پدافند غیرعامل دوره‌ی متوسطه آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران دارای چه مؤلفه‌هایی است؟

سؤال دوم: آیا چارچوب برنامه درسی آموزش پدافند غیرعامل از اعتبار لازم برخوردار است؟

روش پژوهش

این پژوهش جزء پژوهش‌های ترکیبی^۱، از نوع اکتشافی متوالی^۲ و مدل طبقه‌بندی^۳ (کرسول و پلانوکلازک، ۲۰۱۱) بوده که در دو بخش کیفی و کمی اجرا شده است.

۱- mixed method

۳- taxonomy development

۲- sequential exploratory

الف) بخش کیفی

- طرح پژوهش مطالعه‌ی موردی کیفی^۱ می‌باشد.
- مشارکت‌کنندگان و روش انتخاب آن‌ها: مشارکت‌کنندگان در پژوهش حاضر شامل سه گروه می‌باشند:

گروه اول- تمامی متخصصین، صاحب‌نظران و پژوهش‌گران حوزه‌ی پدافند غیرعامل، گروه دوم- تمامی اعضای هیأت علمی رشته‌ی روان‌شناسی تربیتی و گروه سوم- اعضای گروه درسی آمادگی دفاعی دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه‌ی نظری سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش.

در گروه اول، معیار انتخاب تعداد مشارکت‌کنندگان، اشباع نظری^۲ بود. بر این اساس، با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و تکنیک گلوله برفی^۳ با یک نفر از استادان حوزه‌ی پدافند غیرعامل مصاحبه گردید. از وی خواسته شد تا سایر متخصصان مربوطه را معرفی نمایند تا با آنان نیز مصاحبه شود. هم‌چنین با مراجعه به سازمان پدافند غیرعامل و مرکز مطالعات پدافند غیرعامل کشور، با کارشناسان خبره مصاحبه شد. داده‌ها پس از ۱۳ مصاحبه به اشباع رسید. در دو گروه دیگر بر اساس روش نمونه‌گیری در دسترس، با سه نفر از اعضای هیأت علمی بخش روان‌شناسی تربیتی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شیراز و چهار نفر از اعضای گروه درسی آمادگی دفاعی دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه‌ی نظری مصاحبه گردید.

- ابزار پژوهش: جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از مصاحبه بازپاسخ انجام شد.
- اعتبارپذیری داده‌ها: تعیین اعتبار داده‌های کیفی با استفاده از تکنیک‌های تأییدپذیری^۴ و اعتمادپذیری^۵ انجام شد. برای این منظور از روش سه‌سوسازی داده‌ها^۶ استفاده شد.
- روش تجزیه و تحلیل داده‌ها: تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی^۷ انجام شد. بر این اساس ابتدا متن بخش مصاحبه از روی صوت ضبط‌شده در جلسه‌ی مصاحبه پیاده‌سازی شد و با استفاده از یادداشت‌های برداشته‌شده در طی جلسات مصاحبه تکمیل

۱- qualitative case study

۲- theoretical saturation

۳- snowball sampling

۴- credibility

۵- dependability

۶- data triangulation

۷- qualitative content analysis

گردید. سپس با مطالعه‌ی دقیق این متون، به تحلیل محتوای کیفی پرداخته شد. ضمناً جهت برخی از مشارکت‌کنندگان که برگزاری مصاحبه حضوری میسر نگردید، پرسش‌نامه به آنان ارسال شد که پس از تکمیل عودت نمودند.

ب) بخش کمی

- روش پژوهش: در این بخش با استفاده از روش توصیفی پیمایشی، چارچوب برنامه درسی طراحی شده اعتباریابی می‌شود.
- جامعه‌ی آماری، روش نمونه‌گیری و حجم نمونه: جامعه‌ی آماری، تمامی دبیران درس آمادگی دفاعی شهر شیراز بود که تعداد آن‌ها بر اساس آمار دریافتی از سازمان آموزش و پرورش استان فارس برابر ۷۳ نفر اعلام گردید. با استفاده از جدول کرجسی و مورگان و به روش تصادفی، تعداد ۶۳ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند.
- ابزار پژوهش: مقیاس محقق ساخته است.
- روایی و پایایی: به‌منظور اعتباریابی چارچوب طراحی شده در مرحله کیفی، مقیاس محقق ساخته تدوین شد. روایی مقیاس با استفاده از روش‌های تحلیل گویه و تحلیل عامل تاییدی^۱ و پایایی با روش آلفای کرونباخ محاسبه گردید.

یافته‌ها

چارچوب برنامه درسی آموزش پدافند غیرعامل دوره‌ی متوسطه آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران دارای چه مؤلفه‌هایی است؟ پژوهش‌گران حوزه‌ی پدافند غیرعامل در نتایج حاصل از مصاحبه با متخصصان، صاحب‌نظران و پژوهش‌گران حوزه‌ی پدافند غیرعامل در جدول ۱ ارائه شده است:

جدول ۱- محتوای آموزش پدافند غیرعامل به تفکیک حوزه‌ی تخصصی و محتوای آموزش

محتوای آموزش	حوزه‌ی تخصصی
	<ul style="list-style-type: none"> • کلیات • استتار • اختفاء

۱- confirmatory factor analysis

محتوای آموزش	حوزه تخصصی
<ul style="list-style-type: none"> • پوشش • فریب • پراکندگی • مقاوم سازی 	
<ul style="list-style-type: none"> • تعریف بحران • انواع بحران • تقسیم بندی انواع تهدیدات • ویژگی های بحران • درجه بندی انواع بحران • انواع بلاای طبیعی • آثار و پیامدهای بحران • مدیریت بحران • طرح های مدیریت بحران • ویژگی های مدیر بحران • اصول مدیریت بحران • مدیریت ریسک • مفهوم امنیت • ابعاد مختلف امنیت • مدیریت بحران زیست محیطی • مدیریت بحران در حمل و نقل جاده ای • مدیریت بحران در حمل و نقل هوایی • تهدیدشناسی • عبور از بحران های امنیتی • آشنایی با اصول HSE • شناسایی مخاطرات HAZOP 	بحران

۱ - منظور اصول سه گانه سلامت، ایمنی و محیط زیست (Health, Safety, Environment) می باشد.

۲ - یکی از اولین گام ها در سیستم مدیریت ریسک، شناسایی خطر است. روش مطالعه مخاطرات و راهبری عملیات HAZOP (Hazard & Operability) روشی تخصص یافته برای شناسایی خطرات ناشی از عملکرد غلط سیستم های یک

فرآیند شیمیایی و روشی سیستماتیک دارای ساختار جهت بررسی یک فرآیند یا عملیات طراحی شده و یا در حال بهره برداری جهت شناسایی و ارزیابی اشکالاتی است که می تواند باعث افزایش ریسک خطر برای افراد یا تجهیزات شده یا بازده عملیات را کاهش دهند.

محتوای آموزش	حوزه‌ی تخصصی
<ul style="list-style-type: none"> • آشنایی با فناوری‌های نوین در مدیریت بحران • آشنایی با سازمان‌های دخیل در مدیریت بحران • آشنایی با لوازم حفاظت فردی • آشنایی با سوانح ناشی از مواد انفجاری و آتش‌زا • آشنایی با سوانح ناشی از مواد شیمیایی • آشنایی با سوانح ناشی از مواد هسته‌ای و رادیولوژیک • آشنایی با سوانح ناشی از انفجار و اشتعال گاز طبیعی 	
<ul style="list-style-type: none"> • تروریسم چیست • انواع تروریسم • اپیدمیولوژی و بهداشت عمومی • مطالعات امنیتی • آشنایی با انواع سلاح‌های کشتار جمعی • آشنایی با انواع سلاح‌های بیولوژیک • آشنایی با انواع سلاح‌های شیمیایی • امنیت زیستی • بیوتروریسم • ویروس‌شناسی • سم‌شناسی • انگل‌شناسی • آشنایی با بیماری‌های واگیردار • آشنایی با بیماری‌های عفونی • آشنایی با روش‌های ضد عفونی • آشنایی با روش‌های پیش‌گیری و ایمن‌سازی • روش‌های خرابکاری • روش‌های انتشار عوامل بیولوژیک • چگونگی انتشار امواج الکترومغناطیس • آشنایی با مواد منفجره و چاشنی‌ها • آشنایی با سازمان‌های تروریستی • بوتوریسم کشاورزی • ترور شخصیت • آشنایی با روش‌های آلودگی آب 	<p style="text-align: center;">تروریسم</p>

محتوای آموزش	حوزه تخصصی
<ul style="list-style-type: none"> • آشنایی با روش‌های آلودگی غذا • آشنایی با روش‌های انتشار گاز • آشنایی با حشرات ناقل 	
<ul style="list-style-type: none"> • جنگ نرم • استحاله فرهنگی • بحران هویت • ویژگی‌های جنگ نرم • انقلاب مخملین • اهداف جنگ نرم • تکثر قومی • هویت ملی • آشنایی با هویت ایرانی - اسلامی • آسیب‌شناسی فضاهای مجازی • آسیب‌شناسی بازی‌های رایانه‌ای • عملیات روانی • روش‌های مقابله با عملیات روانی • اهمیت و ضرورت مطالعه • اپوزیسیون خارج از کشور • ابزارهای جنگ نرم • تفاوت جنگ نرم و سخت • تهاجم فرهنگی • کارکرد رسانه‌ها • بسیج و ضرورت تشکیل آن 	دفاع نرم
<ul style="list-style-type: none"> • جنگ سایبری چیست • فضای سایبری • انواع فضاهای سایبری • هک کردن • انواع ویروس‌های رایانه‌ای • آسیب‌شناسی استفاده از کارت‌های اعتباری • انواع جرایم سایبری • مقابله با حملات سایبری 	دفاع سایبری

محتوای آموزش	حوزه‌ی تخصصی
<ul style="list-style-type: none"> • دیواره آتش • امنیت تلفن همراه • کلاهبرداری اینترنتی • شبکه‌های اجتماعی • مدیریت نام آنلاین • نرم‌افزارهای فیلترینگ خانگی • معرفی موتورهای جستجوی امن 	
<ul style="list-style-type: none"> • تحریم • تورم • صرفه‌جویی • اقتصاد مقاومتی • اقتصاد رقابتی • اقتصاد تولید محور • ضرورت اقتصاد مقاومتی • اهداف اقتصاد مقاومتی • بهره‌وری • ضرورت حمایت از تولیدات داخلی • ثبات اقتصادی • عدالت اجتماعی • الگوی مصرف • یارانه • تولید ناخالص ملی • مدیریت منابع • اقتصاد دانش‌بنیان • سبک زندگی ایرانی- اسلامی • آشنایی با اصل ۴۴ قانون اساسی 	دفاع اقتصادی
<ul style="list-style-type: none"> • پیاده‌سازی سیستم مدیریت امنیت اطلاعات • آشنایی با روش‌های امنیت شبکه • ارتباطات امن 	دفاع اطلاعاتی

محتوای آموزش	حوزه تخصصی
<ul style="list-style-type: none"> • اختلال در سیستم GPS^۱ • امنیت اطلاعات • نرم افزار Share Point • سیستم مکانیزه جمع آوری اطلاعات 	
<ul style="list-style-type: none"> • آشنایی با سطح بندی تأسیسات زیربنایی • مبحث ۲۱ مقررات ملی ساختمان • جغرافیای زلزله در ایران • آشنایی با انواع فضاهای معماری • اصول و مبانی GIS^۲ • سیستم اطلاعات جغرافیایی Arc GIS • عوامل مؤثر در رانش زمین • ایمن سازی • مقاوم سازی 	معماری و ساختمان

بر اساس نتایج حاصل شده، با اعضای هیأت علمی رشته‌ی روان‌شناسی مصاحبه گردید تا مشخص نمایند کدام یک از آموزش‌ها با ویژگی‌ها، ساحت‌ها و نیازهای دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه انطباق دارد. نتایج در جدول ۲ ارائه شده است:

جدول ۲ - محتوای آموزش پدافند غیرعامل متناسب با ویژگی‌ها، ساحت‌ها و نیازهای دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه

محتوای آموزش	حوزه تخصصی
<ul style="list-style-type: none"> • استتار • اختفاء • پوشش • فریب • پراکندگی • مقاوم سازی 	کلیات
<ul style="list-style-type: none"> • تعریف بحران • انواع بحران 	بحران

۱ - سیستم موقعیت‌یاب جهانی (Global Position System).

است (Geographic Information System).

۲ - یک سیستم الکترونیک برای کسب اطلاعات جغرافیایی

محتوای آموزش	حوزه‌ی تخصصی
<ul style="list-style-type: none"> • تقسیم‌بندی انواع تهدیدات • ویژگی‌های بحران • درجه‌بندی انواع بحران • انواع بلایای طبیعی • آثار و پیامدهای بحران • مدیریت بحران • طرح‌های مدیریت بحران • ویژگی‌های مدیر بحران • اصول مدیریت بحران • مدیریت ریسک • مفهوم امنیت • ابعاد مختلف امنیت • تهدیدشناسی 	
<ul style="list-style-type: none"> • تروریسم چیست • انواع تروریسم • اپیدمیولوژی و بهداشت عمومی • مطالعات امنیتی • آشنایی با انواع سلاح‌های کشتار جمعی • آشنایی با انواع سلاح‌های بیولوژیک • آشنایی با انواع سلاح‌های شیمیایی • امنیت زیستی • بیوتروریسم • ویروس‌شناسی • سم‌شناسی • انگل‌شناسی • آشنایی با بیماری‌های واگیردار • آشنایی با بیماری‌های عفونی • آشنایی با روش‌های ضدعفونی • آشنایی با روش‌های پیش‌گیری و ایمن‌سازی • پوتروریسم کشاورزی 	<p style="text-align: center;">تروریسم</p>

محتوای آموزش	حوزه تخصصی
<ul style="list-style-type: none"> • جنگ نرم • استحاله فرهنگی • بحران هویت • ویژگی‌های جنگ نرم • انقلاب مخملین • اهداف جنگ نرم • آشنایی با هویت ایرانی - اسلامی • آسیب‌شناسی فضاهای مجازی • آسیب‌شناسی بازی‌های رایانه‌ای • عملیات روانی • روش‌های مقابله با عملیات روانی • اهمیت و ضرورت مطالعه • ابزارهای جنگ نرم • تفاوت جنگ نرم و سخت • تهاجم فرهنگی • کارکرد رسانه‌ها • بسیج و ضرورت تشکیل آن 	دفاع نرم
<ul style="list-style-type: none"> • جنگ سایبری چیست • فضای سایبری • انواع فضاهای سایبری • انواع ویروس‌های رایانه‌ای • آسیب‌شناسی استفاده از کارت‌های اعتباری • انواع جرایم سایبری • مقابله با حملات سایبری • دیواره آتش • امنیت تلفن همراه • کلاهبرداری اینترنتی • شبکه‌های اجتماعی • مدیریت نام آنلاین • نرم‌افزارهای فیلترینگ خانگی • معرفی موتورهای جستجوی امن 	دفاع سایبری
<ul style="list-style-type: none"> • تحریم 	دفاع اقتصادی

محتوای آموزش	حوزه‌ی تخصصی
<ul style="list-style-type: none"> • تورم • صرفه‌جویی • اقتصاد مقاومتی • اقتصاد رقابتی • اقتصاد تولید محور • ضرورت اقتصاد مقاومتی • اهداف اقتصاد مقاومتی • بهره‌وری • ثبات اقتصادی • عدالت اجتماعی • الگوی مصرف • یارانه • سبک زندگی ایرانی- اسلامی • آشنایی با اصل ۴۴ قانون اساسی 	
<ul style="list-style-type: none"> • آشنایی با سطح‌بندی تأسیسات زیربنایی • مبحث ۲۱ مقررات ملی ساختمان • جغرافیای زلزله در ایران • آشنایی با انواع فضاهای معماری • اصول و مبانی GIS • سیستم اطلاعات جغرافیایی Arc GIS • عوامل مؤثر در رانش زمین • ایمن‌سازی • مقاوم‌سازی 	معماری و ساختمان

در نهایت، محتوای آموزش پدافند غیرعامل ویژه‌ی دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه در اختیار اعضای گروه درسی آمادگی دفاعی قرار گرفت تا به‌عنوان متخصصان برنامه درسی ضمن بررسی محتوای تعیین شده، سایر عناصر برنامه درسی را مشخص نمایند. نتایج در جدول ۳ ارائه شده است:

جدول ۳ - عناصر برنامه درسی آموزش پدافند غیرعامل دوره‌ی متوسطه

هدف	شکل‌گیری تفکر دفاعی در زمان صلح اعتقاد و ایمان به هویت دینی و ملی ایمان به توانمندی‌های دفاعی کشور

<p>درک ضرورت مقاومت</p> <p>بصیرت افزایی</p> <p>پیش‌گیری از بحران</p> <p>کاهش آسیب‌پذیری در هنگام بحران</p> <p>حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور</p> <p>آشنایی با مفاهیم امنیت ملی و چگونگی مقابله با تهدیدات</p> <p>آشنایی با مبانی و مفاهیم پدافند غیرعامل</p> <p>درک اهمیت و ضرورت امنیت پایدار</p> <p>لزوم دفاع همه‌جانبه</p>	
<p>شناخت تهدیدات داخلی و خارجی</p> <p>آشنایی با حوادث و کمک‌های اولیه</p> <p>آشنایی با مفاهیم مدیریت بحران</p> <p>آشنایی با مفاهیم دفاع سایبری</p> <p>آشنایی با مفاهیم اقتصاد مقاومتی</p> <p>آشنایی با مفاهیم جنگ نرم</p> <p>آشنایی با مفاهیم بیوتروریسم</p> <p>آشنایی با مفاهیم بیوتروریسم کشاورزی</p> <p>مهارت‌های فردی در دفاع و رزم</p> <p>مهارت‌های فردی در هنگام وقوع زلزله</p>	محتوا
<p>مربی الگو و اسوه اخلاقی، معنوی و عملی فراگیرنده است.</p> <p>مربی نقش الگو و راهنما دارد.</p> <p>مربی یک پژوهشگر آموزشی و پرورشی است.</p> <p>مربی، خود یک فراگیرنده همیشگی است.</p> <p>مربی عامل انگیزاننده در یادگیری فراگیرندگان است.</p> <p>موانع یادگیری فراگیرندگان را شناسایی کرده و با طراحی فعالیت‌های مناسب برای رفع آن‌ها تلاش می‌کند.</p> <p>مربی راهبری یادگیری را برعهده دارد و متریبان را با منابع یادگیری آشنا می‌کند.</p> <p>معلم متناسب با نیازها و شرایط یادگیری، توانایی انتخاب و طراحی فعالیت‌های مناسب را دارد.</p>	نقش مربی
<p>در فرآیند یاددهی - یادگیری نقش فعال دارد.</p> <p>خودراهبر</p>	نقش فراگیرنده

<p>جهت‌گیری ارزشی به یادگیری معمار یادگیری خود است. به کسب مفاهیم می‌پردازد. به لحاظ یادگیری متفاوت هستند. قابلیت‌ها، تجربیات و ظرفیت‌های گوناگون دارند. فراگیرندگان با محیط یادگیری خود رابطه‌ی تعاملی برقرار می‌نمایند.</p>	
<p>تدریس کلاسی آموزش‌های صورت استاد- شاگردی آموزش الکترونیکی آموزش مجازی مشاهده تعاملی (گفت و گو)</p>	<p>روش یاددهی- یادگیری</p>
<p>کتبی شفاهی عملی خودارزشیابی قضاوت شخصی قضاوت همکلاسی‌ها نگرش‌سنجی ارزشیابی پوشه‌ی کار آزمون عملکرد در موقعیت شبیه‌سازی شده</p>	<p>ارزشیابی</p>
<p>• کتاب • جزوه • فیلم مستند • ماکت • محتوای الکترونیک • بروشور • بازدید • نمایش عکس و اسلاید</p>	<p>مواد آموزشی</p>
<p>رسمی قصد شده</p>	<p>نوع برنامه درسی</p>
<p>متوسطه</p>	<p>سطح تحصیلی</p>
<p>متخصصان، صاحب‌نظران و پژوهش‌گران حوزه پدافند غیرعامل اعضای هیأت علمی رشته روان‌شناسی تربیتی</p>	<p>مشارکت‌کنندگان</p>

در طراحی و اجرای برنامه درسی	اعضای گروه درسی آمادگی دفاعی دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه-ی نظری سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش دبیران درس آمادگی دفاعی
مکان آموزش	کلاس درس خارج از کلاس درس
زمان آموزش	حداکثر سه ساعت در هفته

آیا چارچوب برنامه درسی آموزش پدافند غیرعامل از اعتبار لازم برخوردار است؟

تأییدپذیری و اعتمادپذیری کیفی چارچوب طراحی شده بر اساس روش سه‌سوسازی داده‌ها. با گردآوری مبانی نظری و اصول زیربنایی مربوط به پدافند غیرعامل، بررسی پژوهش‌های عملی انجام شده در حوزه پدافند غیرعامل و مصاحبه با صاحب‌نظران حاصل گردید. هم‌چنین برای اعتباریابی کمی چارچوب، مقیاسی مشتمل بر ۱۲ زیر مقیاس و ۷۱ گویه تدوین گردید. زیر مقیاس هدف دارای ۷ گویه، زیر مقیاس محتوا دارای ۱۰ گویه، زیر مقیاس نقش مربی دارای ۳ گویه، زیر مقیاس نقش فراگیرنده دارای ۵ گویه، زیر مقیاس روش یاددهی - یادگیری دارای ۴ گویه، زیر مقیاس ارزشیابی دارای ۷ گویه، زیر مقیاس مواد آموزشی دارای ۶ گویه، زیر مقیاس مکان آموزش دارای ۲ گویه و زیر مقیاس زمان آموزش دارای ۱ گویه می‌باشد. این پرسش‌نامه دارای پاسخ‌هایی با مقیاس لیکرت پنج درجه‌ای از (۱) «کاملاً مخالفم» تا (۵) «کاملاً موافقم» می‌باشد. حداقل نمره‌ی هر آزمودنی در این مقیاس ۷۱ و حداکثر ۳۵۵ است. نتایج روش تحلیل گویه به صورت کم‌ترین و بیش‌ترین ضریب همبستگی در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴ - طیف ضرایب همبستگی چارچوب برنامه درسی

ارز	روش یاددهی -	نقش	نقش	محتوا	هدف	
۰/۷۸	۰/۷۹ - ۰/۴۱	-۰/۷۶	-۰/۷۹	-۰/۶۸	۰/۹۱	طیف ضرایب همبستگی
۰۰۰	۰/۰۰۱	/۰۰۰۱	/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۱	۰۰۰	سطح معناداری
زمان	مکان آموزش	مشارکت	سطح	نوع برنامه	مواد	
۰/۸۹	۰/۶۵ - ۰/۸۰	-۰/۷۷	-۰/۸۳	-۰/۷۱	۰/۷۱	طیف ضرایب همبستگی
۰۰۰	۰/۰۰۱	/۰۰۰۱	/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۱	۰۰۰	سطح معناداری

نتایج تحلیل عاملی نشان داد که بار عاملی هدف ۰/۸۰، محتوا ۰/۷۴، نقش مربی ۰/۶۷، نقش فراگیرنده ۰/۷۴، روش یاددهی - یادگیری ۰/۵۸، ارزشیابی ۰/۶۴، مواد آموزشی ۰/۷۱، نوع برنامه

درسی ۰/۶۱، سطح تحصیلی ۰/۵۳، مشارکت‌کنندگان ۰/۸۰، مکان آموزش ۰/۷۷ و زمان آموزش ۰/۸۳ می‌باشد و همگی در سطح ۰/۰۰۱ معنادار هستند. جدول ۵، بار عاملی و خطای معیار برآورد شده هر یک از عناصر را نشان می‌دهد.

جدول ۵ - بار عاملی و خطای معیار برآورد

عناصر	بار عاملی	خطای معیار برآورد شده
هدف	۰/۸۰	۰/۵۵
محتوا	۰/۷۴	۰/۳۲
نقش مربی	۰/۶۷	۰/۵۵
نقش فراگیرنده	۰/۷۴	۰/۴۵
روش یاددهی - یادگیری	۰/۵۸	۰/۶۶
ارزشیابی	۰/۶۴	۰/۵۹
مواد آموزشی	۰/۷۱	۰/۵۰
نوع برنامه درسی	۰/۶۱	۰/۶۳
سطح تحصیلی	۰/۵۳	۰/۷۲
مشارکت‌کنندگان	۰/۸۰	۰/۵۵
مکان آموزش	۰/۷۷	۰/۴۱
زمان آموزش	۰/۸۳	۰/۳۱

شاخص‌های ریشه‌ی خطای میانگین مجذورات تقریبی ($RMSEA^1$)، ریشه‌ی میانگین مجذورات باقیمانده (RMR^2)، شاخص نیکویی برازش (GFI^3)، شاخص تعدیل شده‌ی نیکویی برازش ($AGFI^4$)، شاخص نرم شده‌ی برازندگی (NFI^5)، شاخص نرم نشده‌ی برازندگی شاخص برازندگی فزاینده (IFF^7) و شاخص برازندگی تطبیقی (CFI^8) به‌عنوان ملاک‌های انطباق برنامه درسی با داده‌های مشاهده شده بسیار مطلوب است که نتایج آن در جدول ۶ گزارش شده است.

جدول ۶- شاخص‌های نیکویی برازش چارچوب برنامه درسی

شاخص	مقدار
RMSEA	۰/۰۵۶
RMR	۰/۰۴۲
GFI	۰/۹۱

۱- Root Mean Square Error of Approximation

۲- Root Mean Square Residual

۳- Goodness of Fit Index

۴- Adjusted Goodness of Fit Index

۵- Normed of Fit Index

۶- Non Normed of Fit Index

۷- Incremental of Fit Index

۸- Comparative of Fit Index

مقدار	شاخص
۰/۸۸	AGFI
۰/۹۵	NFI
۰/۹۰	NNFI
۰/۸۸	IFF
۰/۹۳	CFI

برای محاسبه‌ی پایایی ابزار نیز از روش آلفای کرونباخ استفاده شد که ضرایب آلفای کرونباخ نشانگر پایایی عناصر مقیاس بود. نتایج در جدول ۷ منعکس شده است.

جدول ۷ - ضرایب آلفای کرونباخ هر یک از عناصر مقیاس

هد	محتوا	نقش	نقش	روش یاددهی -	ار	موادآم
۸۱	۰/۷۹	۰/۷۹	۰/۷۸	۰/۹۰	۸	۰/۸۵
نو	سطح	مشارکت	مکان	زمان آموزش	کل	
۸۹	۰/۹۶	۰/۸۲	۰/۹۰	۰/۹۴		۰/۸۹

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام این پژوهش، طراحی و اعتباریابی چارچوب برنامه درسی آموزش پدافند غیرعامل دوره‌ی متوسطه آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران بود.

برنامه درسی مذکور با تأکید بر آمادگی دفاع در زمان صلح، سعی دارد دانش‌آموزان را هوشیار کند تا فریب بازی‌گردانان دنیای به ظاهر متمدن امروز را نخورند. از طرف دیگر در عصر حاضر، پدافند غیرعامل به‌عنوان دفاع بدون استفاده از سلاح‌های جنگی، یکی از محورهای مهم دفاع همه‌جانبه در کشور ماست که شناخت ابعاد آن برای تمام مردم و خصوصاً جوانان این سرزمین ضروری است. این امر مهم نیز یکی از اهداف اساسی برنامه درسی آموزش پدافند غیرعامل به‌شمار می‌رود.

در انتخاب محتوای برنامه درسی، مسائلی نظیر: مهم بودن موضوعات درسی و جذاب بودن مطالب، توجه به نیازهای امروز و چشم‌انداز آینده‌ی جامعه در زمینه‌های دفاعی، قابلیت یادگیری مطالب و توجه به توانایی‌های ذهنی و علاقه‌ی فراگیرندگان، توجه به اعتبار علمی مطالب، به‌روز بودن، مفید و سودمند بودن آن برای فراگیرندگان، هماهنگ بودن موضوعات با تحولات دنیای امروز در ارتباط با تهدیدها و مخاطرات طبیعی و انسانی، مشارکت فعال دانش‌آموزان در بسط و تبیین

محتوا و توجه به تفاوت‌های جنسیتی، اقلیمی و محیطی تأکید شده است. هم‌چنین موضوعات مهم حوزه‌ی پدافند غیرعامل نظیر مدیریت بحران، دفاع نرم، دفاع بیوتوروریسم، دفاع سایبری و دفاع اقتصادی با تأکید بر قابلیت اجرا و یادگیری در دوره‌ی متوسطه، جذابیت، توانایی ذهنی و علاقه فراگیرندگان مورد توجه قرار گرفته است.

نقش مربی دیگر عنصر شناسایی شده‌ی چارچوب برنامه درسی آموزش پدافند غیرعامل دوره‌ی متوسطه بود. بر این اساس، نقش بی‌بدیل مربی در عصر حاضر که مولد دانایی است آشکار می‌شود. این نقش، نقش ممتاز و غیرقابل انکاری است. زیرا معلمی که در عصر دانایی قرار گرفته و مبتنی بر عقلانیت باید به انتقال دانش خود به دانش‌آموزان بپردازد، باید دانش‌آموزی با ابعاد تعریف شده تعلیم و تربیت کشور اسلامی تربیت کند و آموزش‌های لازم را به او ارائه نماید. در واقع نقش معلم در فرآیند یاددهی - یادگیری امروز یاری‌گر فراگیری است. معلم، دیگر صرفاً مخابره‌کننده‌ی اطلاعات نیست بلکه راهبر آموزشی است. ویژگی معلم از فرزانه‌ی در صحنه بودن به فرزانه‌ی راهنما تبدیل شده است. معلم باید توانایی‌های جستجوگری، پرسش‌گری و پژوهش‌گری دانش‌آموزان را تقویت کند. به همین دلیل نیازمند کسب دانش و مهارت جدید است بنابراین اصرار زیادی بر آموزش‌های ضمن خدمت معلمان برای کتب جدید التالیف وجود دارد (کالینز، ۲۰۰۸).

نقش فراگیرنده عنصر دیگر است. در این عنصر مشخص گردید که در فرآیند یاددهی - یادگیری اراده و انگیزه فراگیرنده نقش اساسی در ارتقای یادگیری دارد و متربی تابع بی‌چون و چرا و مقهور محیط یادگیری نیست؛ بلکه او آزادی و فرصت تصمیم‌گیری دارد و می‌تواند رابطه‌ی تعاملی با محیط یادگیری برقرار کند، نه در همه‌ی موارد برای وی تصمیم‌گیری شود. هم‌چنین مشخص گردید متربی در فرآیند یاددهی - یادگیری و توسعه‌ی دانش‌ها، مهارت‌ها و نگرش‌ها و انگیزه‌های خویش به لحاظ ذاتی نقش فعال دارد. با قابلیت‌ها، تجربیات و ظرفیت‌های گوناگون، به لحاظ یادگیری متفاوت‌اند. عنصر شناسایی شده دیگر روش یاددهی - یادگیری است. روش‌های آموزش به گونه‌ای انتخاب شدند تا دانش‌آموزان به‌طور فعال در فرآیند یادگیری درگیر باشند، فرآیند یادگیری از علایق، خواسته‌ها و ادراکات یادگیرندگان آغاز شود. هم‌چنین محیط یادگیری به نحوی سازمان می‌یابد که در آن یادگیری فراگیرنده محور جریان داشته باشد. لازم است تجارب یادگیری به نحوی سازمان یابند که

یادگیرنده را در روشن‌سازی و بیان نیازها کمک نماید و هر کسی بتواند براساس تجارب و اطلاعات خود در یادگیری نقش مهمی را ایفا نماید.

ارزشیابی عنصر دیگر برنامه درسی است. هدف از آن، اندازه‌گیری میزان تغییرات انجام شده در یادگیری و قضاوت در مورد عملکرد یادگیرندگان به‌منظور تصمیم‌گیری درباره‌ی ارتقای دانش‌آموزان و کسب اطمینان از این‌که آیا فعالیت‌های آموزشی معلم و کوشش‌های دانش‌آموزان به نتایج مطلوب انجامیده است یا خیر؟ ارزشیابی با استفاده از شیوه‌های گوناگون مانند شیوه‌های کتبی، شفاهی، عملی، همتایان و خودارزشیابی و ابزارهای مختلف نظیر انواع آزمون‌های کتبی، شفاهی، عملی، سیاهه قضاوت شخصی، نظرات شفاهی همتایان، سیاهه‌ی مشاهده رفتار معلم و سیاهه‌ی نگرش‌سنج انجام می‌شود.

عنصر منابع و مواد آموزشی که از دیگر عناصر شناسایی شده این چارچوب است که مشتمل بر کتاب، جزوه، فیلم، مستند، ماکت، محتوای الکترونیک، بروشور، بازدید و نمایش عکس و اسلاید می‌باشد. استفاده از روش‌های متنوع آموزشی که مورد علاقه‌ی زیاد و فراوان فراگیرندگان هستند اساس لازم را برای یادگیری تدریجی و تکمیلی آماده می‌سازد و در نتیجه یادگیری را دائمی می‌کند. تجارب واقعی و حقیقی را در اختیار آنان قرار می‌دهد و در نتیجه موجب فعالیت آنان خواهد شد. هم‌چنین در توسعه و رشد معنا در ذهن دانش‌آموزان مؤثر هستند و تجاربی را در اختیار آنان قرار می‌دهند که از راه‌های دیگر امکان ندارد (لوکاس و همکاران، ۲۰۱۴).

در این چارچوب عنصر نوع برنامه درسی نیز ارائه گردید. طبیعتاً هر نوع برنامه درسی اقتضا‌های خاص خود را طلب می‌کند و هدف طراح برنامه درسی را آشکار و مشخص می‌سازد. این برنامه به‌صورت رسمی و قصد شده به دنبال آن است تا دانش‌آموزان با کسب بصیرت و تفکر دفاعی، ایجاد نگرش دفاعی مناسب و با تفکر، تعقل و ایمان به شناخت دفاعی لازم دست یابند تا بتوانند از سرزمین و باورهای اعتقادی و جامعه خود در میدان عمل دفاع نمایند.

سطح تحصیلی به‌عنوان عنصری دیگر در این چارچوب مورد اشاره قرار گرفته و مشروعیت برنامه تدوین شده، به دلیل تناسب با ویژگی‌های دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه مورد تأیید واقع شده است. در برنامه درسی تدوین شده، ساحت‌ها و نیازهای دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه مورد توجه

واقع شده و بر آن اساس آموزش‌های موردنظر ارائه گردیده‌اند.

مشارکت‌کنندگان در طراحی و اجرای برنامه درسی نیز مورد توجه قرار گرفته است. شمار زیادی از افرادی که در حوزه‌ی برنامه درسی فعالیت دارند، در راستای رفع نیازهای روزمره نظام آموزشی فعالیت می‌کنند. به عبارت دیگر اگرچه فرض بر این است که وزارت آموزش و پرورش متولی برنامه‌ریزی درسی است، ولی این وظیفه‌ای نیست که یک نفر یا یک ارگان به تنهایی از عهده‌ی آن برآید. گروه‌های زیادی هستند که باید نظرات‌شان را جویا شد چراکه هر یک به نحوی درگیر بخش‌هایی از برنامه هستند.

عنصر زمان آموزش چارچوب زمانی که در آن محتوا به همراه شیوه‌ها و مواد آموزشی مربوطه ارائه می‌شود (کالینز، ۲۰۰۸) و عنصر مکان آموزش که در واقع همان محیطی است که کلیه‌ی فرآیندهای یاددهی-یادگیری در درون آن انجام می‌پذیرد و این فرآیندها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. فضای آموزشی باید موجب تحریک یادگیرندگان و ایجاد انگیزه در آنان شود و از فعالیت‌های یادگیری، حمایت و آن را تسهیل کند تا این‌که معلم بتواند طرح درس را به‌خوبی اجرا کند (وولفولک، ۲۰۰۱).

در نظام آموزش و پرورش عمومی جمهوری اسلامی ایران، بحث پدافند غیرعامل به‌صورت خاص مطرح نشده لکن به‌عنوان بخشی از درس آمادگی دفاعی سال دوم دبیرستان به دانش‌آموزان آموزش داده می‌شود. دفاع عامل و غیرعامل موضوع اصلی برنامه درسی آمادگی دفاعی است. این برنامه برای آموزش‌ها و مهارت‌هایی است که در برابر تهدیدات و تهاجمات نظامی و غیرنظامی (جنگ نرم، جنگ روانی و...) دشمنان نظام و عناصر وابسته به آن‌ها لازم و ضروری به‌نظر می‌رسد (اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی).

رویکرد عام برنامه درسی آمادگی دفاعی با بهره‌گیری از برنامه درسی ملی، فطرت‌گرایی توحیدی است. بنابراین برنامه درسی آمادگی دفاعی به‌گونه‌ای طراحی و سازماندهی می‌شود که فراگیران با تکیه بر فطرت الهی و درک موقعیت خود، تلاش کنند تا زمینه‌ی تحقق حیات طیبه را در زندگی فردی و اجتماعی خویش مهیا سازند. رویکرد خاص این برنامه، کسب بصیرت و تفکر دفاعی است. در این رویکرد، موضوعات مربوط به فرهنگ و دانش دفاعی به دانش‌آموزان منتقل می‌شود. انتظار

می‌رود با ایجاد نگرش دفاعی مناسب و با تفکر به شناخت دفاعی لازم دست یابند و بتوانند از سرزمین و باورهای اعتقادی خود و جامعه‌شان در میدان عمل دفاع نمایند (دفتر تألیف کتب درسی ابتدایی و متوسطه نظری). خلاء برنامه درسی مستقل آموزش پدافند غیرعامل در مقاطع متوسطه به ویژه دوره‌ی دوم (کلاس‌های دهم تا دوازدهم)، لزوم این برنامه درسی را دوچندان می‌سازد. به‌طور کلی آموزش مهارت‌های زندگی به دانش‌آموزان یکی از وظایف اساسی آموزش و پرورش است که بخشی از آن باید در برنامه‌های درسی به فراگیرندگان ارائه شود. لذا با توجه به این‌که مقوله‌ی دفاع غیرعامل یکی از ضروریات زندگی و از مهارت‌هایی است که همه‌ی افراد باید با مسائل مربوط به آن آشنا باشند، بایستی جوانان جامعه نسبت به موضوع دفاع به‌صورت عام و بحث پدافند غیرعامل به شکل خاص، شناخت، نگرش و مهارت لازم را کسب نمایند. امری که از طریق طراحی برنامه‌های درسی متناسب با اهداف موردنظر در حوزه‌ی پدافند غیرعامل امکان‌پذیر خواهد بود.

منابع

الف. فارسی

- آیین‌نامه‌ی اجرایی نحوه ارائه‌ی درس آمادگی دفاعی در مقاطع تحصیلی راهنمایی و دبیرستان مصوب سال ۱۳۹۰.
- ابراهیم کافوری، کیمیا، ملکی، حسن و خسروی، علی‌اکبر. (۱۳۹۴). بررسی نقش عناصر برنامه‌درسی کلان در افت تحصیلی درس ریاضی اول دوره متوسطه از دیدگاه شرکای برنامه درسی. پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، ۱۷ (۴۴): ۵۰-۶۲.
- احمدی، غلامعلی و عبدالملکی، شوبو. (۱۳۹۱). بررسی تأثیر آموزش علوم تجربی مبتنی بر رویکرد اکتشافی بر خلاقیت و انگیزه‌ی پیشرفت دانش‌آموزان. *مجله‌ی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*، ۲ (۲): ۹۵-۱۲۳.
- اسکندری، حمید. (۱۳۸۹). *دانستنی‌های پدافند غیرعامل (ویژه‌ی مدیران و کارشناسان ارشد)*. تهران: انتشارات بوستان حمید.
- برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران.
- جابری انصاری، سعید. (۱۳۹۱). *پدافند غیرعامل؛ بایدها و نبایدها: رسالت رسانه‌نگاران در حوزه‌ی پدافند غیرعامل کشور*. تهران: انتشارات کردگاری.
- خوش عمل، حسین. (۱۳۹۱). *پدافند غیرعامل در حوزه‌ی سایبر*. تهران: انتشارات مرکز آموزشی و

پژوهشی شهید سپهد صیاد شیرازی.

دوست محمدیان، حمید. (۱۳۹۱). *آشنایی با اصول و مبانی پدافند غیرعامل*. تهران: انتشارات فارسیران.

زیاری، کرامت اله. (۱۳۸۸). *برنامه‌ریزی شهرهای جدید*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

سند تحول بنیادین نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران.
صفری، یحیی و مرزوقی، رحمت‌اله. (۱۳۹۰). *برنامه درسی فراشناخت*. کرمانشاه: خانه چاپ و گرافیک سارینا.

ظهره‌وند، راضیه، کیامنش، علیرضا، خسروی، زهره و اخوان تفتی، مهناز. (۱۳۸۹). *رابطه‌ی درگیری مدرسه‌ای با عملکرد تحصیلی و گرایش به ترک تحصیل در دانش‌آموزان دوره‌ی راهنمایی*. فصلنامه‌ی تعلیم و تربیت، ۱۰۲ (۲۲): ۴۹-۷۰.

مرزوقی، رحمت‌اله. (زیرچاپ). *پارادایم‌های علم و نظریه‌های برنامه درسی: تحلیلی بر روند نظریه‌پردازی در رشته مطالعات برنامه درسی*.

موحدی‌نیا، جعفر. (۱۳۸۶). *اصول و مبانی پدافند غیرعامل*. تهران: انتشارات دانشگاه صنعتی مالک اشتر. نقشه‌ی جامع علمی کشور.

ب. انگلیسی

Brophy, J. (1998). *Motivating student to learn*. New York: McGraw-hill.

Chadderton, C. (2015). Civil defense pedagogies and narratives of democracy: disaster education in Germany. *International Journal of Lifelong Education*, 34 (5): 589-606.

Clements, D. H. & Sarama, J. (2014). *Learning and Teaching Early Math: The Learning Trajectories Approach* (Studies in Mathematical Thinking and Learning Series), second edition. NY: Taylor & Francis.

Collins, C. (2008). Time Management in the Classroom: Increasing Instructional Time. *Journal of Special Services in the Schools*, 5 (3-4): 131-153.

Creswell, J. W. & Plano Clark, V. L. (2011). *Designing and Conducting Mixed Methods Research* (Second Edition). London: SAGE Publications, Inc

Dougall, A., Thompson, S. A., Faulks, D., Ting, G. & Nunn, J. (2014). Guidance for the core content of a Curriculum in Special Care Dentistry at the undergraduate level. *European Journal of Dental Education*, 18 (1): 39- 43.

Eisner, E. W. (2002). *The Educational Imagination*. Columbus: Merrill Prentice Hall.

Grewal, D. S. (2014). Enhancing military leadership through business management techniques. *Journal of Defense Management*, 4 (1): 134- 150. Doi: 4172/2167-0374.1000117.

Klein, M. F. (1991). *A conceptual framework for curriculum decision making in the politics for curriculum decision making*. NY: state university of New York press.

Levitin, G. & Husken, K. (2011). Active vs. passive defense against a strategic attacker.

- Journal of International Game Theory Review*, 13 (11): 234- 245. Doi: 10.1142/S0219198911002812.
- Levitin, G., Husken, K. & Ben-Haim, H. (2011). Active and passive defense against multiple attack facilities. *Asia-Pacific Journal of Operational Research*, 28 (4): 1023-1030. Doi: 10.1142/S021759591100317X.
- Lucas, R., Choudhri, T., Roche, C., Ranniger, C. & Greenberg, L. (2014). Developing a Curriculum for Emergency Medicine Residency Orientation Programs. *The Journal of Emergency Medicine*. 46 (5): 701- 705.
- Sanchez, S. & Ross, J. S. (2012). Hospice and Palliative Medicine: Curriculum Evaluation and Learner Assessment in Medical Education. *Journal of Palliative Medicine*. 15 (1): 116-122.
- Woolfolk, A. (2001). *Educated Psychology*. Boston: Allyn & Bacon.
- Zhao, C., Zhao, Y. & Tan, X. (2012). Course Evaluation Method Based on Analytic Hierarchy Process, *Future Communication, Computing, Control and Management*. 142 (2): 275- 283.

**Developing and Validating of Passive Defense
Education Curriculum Framework for the Secondary
Schooling System of the Islamic Republic of Iran's
Ministry of Education**

Rahamatollah Marzoghi¹

Reza Naseri Jahromi²

Mahdi Karbasiyan³

Jaafar Torkzadeh⁴

Mehdi Mohammadi⁵

shiraz university

Abstract

The purpose of this study was developing and validating of passive defense education curriculum framework for the secondary schooling system of the Islamic Republic of Iran s ministry of education. This research benefitted from an instrument-development, sequential exploratory mixed method and done in qualititative and quantitative stages. Qualitative case study used in the qualititative stage and descriptive method in the quantitative stage. In qualititative stage, participants were experts and in quantitative stage, the statistical population consisted of Shiraz passive defense techers. Experts were interviewed by snowball and saturation sampling teqniques. Passive defense education curriculum framework is developed regarding subject, content, role of educator, role of students, educational methods, evaluation, educational instruments, educational location and time. The validity and reliability of the framwork were also attested.

Keywords: Curriculum framework, Education, Passive Defense

¹(Correponding author) Professor of education and psychology department, Shiraz University, Iran. rmarzoghi@yahoo.com

²Ph.D in curriculum development, Shiraz University, Iran. dr_rnaseri@hotmail.com.

³Associate professor of industrial engineering, Malek-e-Ashtar University, Iran. mkarbasian@yahoo.com.

⁴Associate professor of education and psychology department, Shiraz University, Iran. djt3779@gmail.com.

⁵Associate professor of education and psychology department, Shiraz University, Iran. M48r52@gmail.com.